

Hooggeachte vergadering, Allen hier aanwezig in al uw graden en hoedanigheden,

Beste livestreamvolgers,

Waarde openingsredenaar, Beste Dorothy

Welkom in Roeselare.

De stad van Rodenbach, waarmee ik zowel verwijs naar het beste Vlaamse roodbruin bier ter wereld, als naar de man die de bezieler was van de ‘Groote Stoorringhe’,

De stad van het Klein Seminarie met priester-dichters en schrijvers Guido Gezelle en Hugo Verriest,

De stad van de Wereldkampioenen wielrennen op de weg Benoni Beheyts en Jean-Pierre Monseré

Ook mijn stad én die van onze openingsredenaar Professor Dorothy Gruyaert!

Maar dit jaar vooral de thuishaven van de Openingsconferentie van Balie West-Vlaanderen.

Ik heb samen met u met bijzondere aandacht en veel interesse de boeiende uiteenzetting van Professor Gruyaert gevolgd.

Dat iemand die geen deel uitmaakt van onze balie toch de openingsrede voor haar rekening mag nemen, gaat in

tegen een jarenlange traditie.

Als verzachtende omstandigheid roep ik echter in dat Professor Gruyaert tot voor kort nog ‘Meester Gruyaert’ was en als confrater en wie weet straks

opnieuw als confrater, ze heeft blijkbaar haar toga nog niet van de hand gedaan heeft ze me in een nostalgisch moment toevertrouwd, zich aldus 'kredietwaardig' mag beschouwen om als spreker in dit plenum te mogen aantreden.

Beste aanwezigen,

Ik weet zeker dat u het al gewaar werd bij het afzakken naar Roeselare:

de zenuwachtigheid die in deze streek heerst rond het Ventilus project en het Stikstofakkoord.

Hier in Midden-West-Vlaanderen hangt hoogspanning in de lucht of die nu boven- of ondergronds komt.

Spanning die u ook hier in het Fabriekspand voelt, spanning omdat het onderwerp van de openingsrede raakt aan een uiterst actueel thema binnen onze samenleving.

Dames en heren,

Er wordt u zowat elke dag wel een hap DUURZAAMHEID geserveerd door duidingsprogramma's, kranten of sociale media.

De term duurzaamheid duikt te pas en te onpas op en ondergaat daardoor een onmiskenbaar deflatoir effect. De term verliest aan waarde door het veelvuldig en te ruim gebruik en dreigt daarom ook aan inhoud en scherpte te verliezen.

De openingsrede van Professor Gruyaert houdt ons alvast bij de les en geeft aan dat we in dit debat moeten blijven streven naar duidelijkheid, evolutie en focus.

Het onderwerp van deze rede deed mij alvast op een hangerige zonnige zomermorgen in de tuinstoel reflecteren over de toen punctuele, doch kortstondige existentiële vraag:

Is duurzaamheid an sich wel duurzaam? Hoe generatie-fast is deze term? Is het een mode gril? Doorstaat duurzaamheid de tand des tijds of blijkt het achteraf gewoon de waan van de dag geweest te zijn?

De steeds feller wordende zon op die fameuze ochtend bracht al snel het bijna fysieke antwoord op mijn overpeinzingen:

de opwarming is een feit; de klimaatopwarming laat zich voelen.

En plots popten de eerste woorden uit de verfilming van Tolkiens 'The Lord of the Rings' bij me op waar de Elfenkoningin Galadriel orakelt:

'The world is changed. I feel it in the water. I feel it in the earth.

I smell it in the air'.

Beste toehoorders,

onze wereld is veranderd en blijft veranderen.

We zijn het er allemaal wel over eens dat de term duurzaamheid op zich, de aandacht voor duurzaamheid en zelfs de mindset stevig verankerd zijn in onze maatschappij.

Minder eens zijn we het over de vraag hoe we die duurzaamheid dan wel bereiken en meer nog effectief integreren in onze samenleving en in ons recht.

Een eerste 'spanningsveld' binnen de voorliggende problematiek dient zich aan.

Dames en Heren,

u heeft ongetwijfeld al gehoord van de Green Deal, het Just Transition Framework van de Europese Unie en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties, wellicht beter bekend onder hun Engelse afkorting 'SDGs – de Sustainable Development Goals', ...

Wellicht compleet overbodig in dit erudiet gezelschap, maar ik licht kort toe waarover dit concreet gaat.

De 'European Green Deal' wil de Europese Unie omvormen tot een moderne, grondstoffenefficiënte en concurrerende economie met:

- nul netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2050;
- economische groei zonder uitputting van grondstoffen;
- waarbij geen mens of regio aan zijn lot wordt overgelaten;

Deze Green Deal wordt bekostigd met één derde van de 1,8 biljoen euro voor het herstelplan NextGenerationEU.

Voor de juristen onder ons: een biljoen is een miljoen keer een miljoen, dus een 1 met 12 nullen. Het is de Europese Unie dus menens.

Het Just Transition Framework moet er dan weer voor zorgen dat bij de implementatie van deze plannen en de verdeling van de budgetten,

landen, regio's en personen niet achterop hinken en gelijke tred kunnen houden met de inspanningen van de meest ambitieuze lidstaten. Ook de openingsredenaar refereerde er al naar,

het motto luidt 'Leaving No One Behind'.

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (de SDG's) werden in 2015 door de Verenigde Naties aangenomen als de nieuwe mondiale duurzame ontwikkelingsagenda. Er liggen 17 strategische doelstellingen op tafel om wereldwijd tot een duurzame ontwikkeling te komen, die onder meer gaan van

Geen Armoede, Geen Honger, Gendergelijkheid, Betaalbare en Duurzame Energie

over Eerlijk Werk en Economische Groei, Duurzame Steden en Gemeenschappen

tot Klimaatactie en Verantwoorde Productie en Consumptie, ...

Al deze acties en doelstellingen vormen de beleidsbasis voor wat duurzaamheid in de praktijk zou moeten betekenen.

Het zijn zonder enige twijfel sterke verklaringen, moedige ambities, prachtige doelstellingen.

Kunnen we met deze beleidsdoelstellingen iets aan binnen de grenzen van ons materieel recht?

Met die beleidsdoelstellingen op zich wellicht niet zo veel, maar deze principes moeten de basis vormen voor de operationele uitvoering ervan in wetten.

Het duurzaamheidselement in het recht introduceren, begint alvast bij de 'vertaling' van de voormelde zeer achtenswaardige principes naar materieel uitvoerbaar recht, wat moet resulteren in duidelijke en vlot toepasbare wetgeving die efficiënt afdwingbaar is.

Deze evolutie in ons recht is zonder meer ingezet.

De meest spraakmakende zaak in dit opzicht is de zgn. Klimaatzaak, waarbij de 4 Belgische overheden door de Brusselse rechtbank van eerste aanleg veroordeeld werden omdat het Belgisch klimaatbeleid

zo ondermaats is dat het de wettelijke zorgplicht uit het Burgerlijk Wetboek die bepaald dat iedereen moet optreden als een 'voorzichtig en redelijk persoon' schendt. Wat de mensenrechten betreft, oordeelde de rechter dat het Belgisch Klimaatbeleid het Recht op Leven en het Recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven' schendt.

De uitspraak op zich is bijzonder want de rechtbank oordeelde dat niet alleen de klacht van vzw Klimaatzaak maar ook die van de meer dan 50.000 mede-eisers ontvankelijk was.

De rechtbank ging evenwel niet in op de vraag om concrete doelstellingen op te leggen aan de 4 Belgische overheden.

Onder meer om dit af te dwingen, tekende vzw Klimaatzaak ondertussen hoger beroep aan. Wordt dus vervolgd.

Nu maakt één vogel de lente niet, zullen enkelen opwerpen, maar in heel Europa worden toch wel vergelijkbare uitspraken gedaan.

Zo ook in Nederland - de al even bekende Urgenda zaak - waar de Hoge Raad in haar finale uitspraak de Nederlandse Staat wel een norm oplegde en deze veroordeelde tot het behalen van een vermindering van uitstoot van broeikasgassen ten opzichte van 1990 met 25 % en voor eind 2020; wat recent ook effectief werd behaald.

Of in Duitsland de zaak van de jonge boerin Sophie Backsen die vreesde dat de familieboerderij op het Waddeneiland Pellworm verzwolgen zou worden als de zeespiegel blijft stijgen. Ook in dit laatste geval oordeelde het Duits Grondwettelijk Hof dat de overheid de huidige eerder zwakke klimaatwet moest aanscherpen en tegen eind dit jaar moet vastleggen hoe ze de broeikasgasuitstoot na 2030 zal terugbrengen tot bijna nul in 2050, geheel in de lijn met de Green Deal van daarstraks.

De Nederlandse en Belgische klimaatzaken zorgden in onze rechtsleer en rechtspraak al voor wat beweging alvast wat de belangen betreft inzonderheid met betrekking tot het 'collectief belang'.

Beste openingsredenaar, in uw betoog bracht u mij op dat vlak wel wat in verwarring: u gebruikt de termen 'collectief belang' en 'algemeen belang' dooreen en het Cassatie-arrest waarnaar u verwijst, heeft het dan weer over '*les dimensions collectives*'.

Het één en ander was me toch niet geheel duidelijk.

Het antwoord vond ik in het boek 'Recht en duurzaamheid' uitgegeven door Larcier Intersentia dat de bijdragen bundelt van de studiedag van 6 mei 2022 die op initiatief van het Tijdschrift voor Belgisch Handelsrecht doorging.

Een boek waarin u, beste openingsredenaar, een aan alle toehoorders bijzonder aan te raden bijdrage leverde.

In voormeld boek heeft confrater Pieter Gillaerts het over 'De afdwinging van duurzaamheid als collectief belang'.

Hij stelt dat in functie van de belanghebbende entiteit een onderscheid mogelijk is tussen drie soorten belangen: individuele belangen, collectieve belangen en het algemeen belang.

Aan het ene uiteinde van het spectrum staan de individuele zo u wil particuliere belangen van elk individu apart.

Aan het andere uiteinde staat het algemeen belang, die de gemeenschap in haar geheel aanbelangt (denk daarbij bijvoorbeeld aan de covidmaatregelen die in het algemeen belang van de volksgezondheid werden opgelegd).

Collectieve belangen vormen dan het tussenniveau dat zich situeert tussen het niveau van de individuele belangen en dat van het algemeen belang, denk daarbij aan de maatschappelijke

doelstellingen van verenigingen die milieu-, natuur- of erfgoedbehoud nastreven.

Bij de reeds aangehaalde Klimaatzaak is er duidelijk sprake van een collectief belang.

Het Cassatie-arrest van 22 oktober 2021 over de overhangende takken waarover de openingsredenaar het daarnet had, gaat dan weer specifiek over het ‘algemeen belang’ en beoordeelt hoe rechters met het algemeen belang moeten omgaan bij de evenredigheidstoetsing inzake rechtsmisbruik.

Het voormelde arrest ligt misschien niet onmiddellijk in de lijn van de verwachtingen inzake de duurzaamheidsgedachte, beste openingsredenaar, maar het bouwt volgens Professor Johan Van de Voorde wel verder op de eerdere uitspraken van het Hof van Cassatie in verband met het algemeen belang bij de evenredigheidstoetsing.

Professor Johan van de Voorde concludeert na wat omzwervingen dat een partij geen algemeen belang kan inroepen dat losstaat van zijn individueel belang en dat

net dit verantwoordt waarom het Hof van Cassatie het beroepen vonnis over de overhangende takken verbreekt.

Dames en heren, het recht in verband met duurzaamheid is relatief nieuw en volop in beweging. Maandag las ik bijvoorbeeld nog in De Standaard met stijgende belangstelling het opiniestuk van Hendrik Schoukens, Docent Milieurecht aan de UGent, over een Spaanse zoutwaterlagune (Mar Menor) die eigen rechten krijgt.

Die evolutie voelt voor mij soms een beetje aan als the ‘Voyage of Starship Enterprise’: ‘to boldly go where no man has gone before!’.

Verschillende elementen moeten nog verder uitgekristalliseerd worden. De weg naar de integratie van duurzaamheidsaspecten in ons recht is geen vlotte rechte lijn maar een hobbelig pad.

Het zou weliswaar het discours in verband met duurzaamheid ten goede komen, mochten alvast de actoren binnen justitie consequent de verschillende, maar nauw verwante termen binnen hun concrete juridische context hanteren.

Mijns inziens heeft het Hof van Cassatie in het arrest van de overhangende takken de kans laten liggen om minstens de voorwaarden te specificeren waaronder het algemeen belang in overweging kan genomen worden als onderdeel van een brede, allesomvattende analyse van 'de omstandigheden van de zaak' van de betrokken partijen en hun individuele belangen.

Maar de invulling van duurzaamheidsaspecten in ons recht, creëert spanningsvelden die ertoe leiden dat we op zoek moeten naar evenwichten.

Onze openingsredenaar geeft in haar uiteenzetting zelf aan dat duurzaamheid volgens de geldende definitie een evenwicht probeert te vinden tussen people, planet and profit.

Bij de interpretatie van het algemeen belang in de zaak van de overhangende takken die aan de basis ligt van de beoordeling door de beroepsrechter, wordt naar mijn mening het algemeen belang verengd tot het element 'planet', het milieu gerelateerd element.

Hoewel de beroepsrechter aangeeft dat 'ook rekening moet worden gehouden met de omgevingsrechtelijke, menselijke en sociale gevolgen' kunnen we uit zijn oordeel weinig afleiden wat de laatste twee aspecten betreft:

Wie zijn de betrokken partijen? Wat is hun sociale situatie? Hebben de overhangende takken en het gebrek aan zonlicht een invloed op

de mentale toestand van de betrokken partijen? Is één van de partijen iemand die na lang zoeken eindelijk een geschikte woning heeft gevonden en op die manier zijn sociale integratie verstevigt en alsnog het rustig genot van de woonst wenst te hebben?

In het debat over duurzaamheid moeten conform de definitie de 3 in de slide getoonde elementen people, planet and profit gelijkwaardig getoetst en toegepast worden.

In casu lijkt het mij dat bij de afweging van het algemeen belang het onderzoek naar de andere elementen van deze drie-eenheid van de duurzaamheid wat aan de lauwe kant is in het beroepen vonnis.

De vraag blijft of de advocaat en de rechter op objectieve gronden kan aangeven dat iets van algemeen of 'algemener' belang is dan een ander element?

Zo vraag ik me af of lokale tewerkstelling dan niet in het algemeen belang is? Zijn sociale cohesie, het verdringen van kansarmoede, gendergelijkheid, een multiculturele samenleving niet evenzeer in het algemeen belang als het milieuaspect?

En in hoeverre is de invulling van deze drie elementen people, planet and profit afhankelijk van het persoonlijk wereldbeeld van de betrokkenen en bijgevolg juridisch niet echt in een bepaald keurslijf te plaatsen.

Ik pleit alvast voor de gelijkmatige en evenredige toepassing van de drie elementen van de duurzaamheidsdefinitie bij de toetsing van het algemeen belang.

Dat die gelijkmatige en evenredige toepassing van die elementen niet altijd zo eenvoudig is, blijkt onder andere bij de onderscheiden belangen die spelen bij Project One van Ineos in de Haven van Antwerpen-Brugge.

Ineos bouwt in de haven een ethyleenkraker, een installatie voor de productie van ethyleen, een van de meest gebruikte basischemicaliën ter wereld en een essentiële bouwsteen voor uiteenlopende producten, die je terugvindt in lichtgewicht onderdelen voor oa. wagens, windturbines, in isolatiemateriaal voor de bouwsector en in buizen voor het transport van drinkwater.

De bouw van het project zal 4 jaar duren en biedt in die periode werk aan 2500 werkkrachten. Daarnaast volgen in de opstartfase 140 werknemers van Project One de voorbereidende operaties op. Het project bevestigt de Haven van Antwerpen-Brugge in haar status als 2de grootste petrochemische cluster in de wereld.

De productie zal evenwel bestaan uit het omzetten van een (ingevoerd) bijproduct van schaliegas tot ethyleen. Milieugroeperingen hebben bezwaren tegen de komst van een dergelijke investering naar Vlaanderen.

Hoe zal men in dit geval het algemeen belang bepalen? Welke objectieve criteria kan je in de schaal leggen om te beslissen in de tweestrijd duurzame tewerkstelling versus duurzaam milieu? Waar ligt hier het evenwicht tussen people, planet and profit?

Ik laat het debat aan u over; straks kunt u er bij een glaasje misschien een boompje over opzetten.

Nog eens terug naar de openingsrede:

Professor Gruyaert vraagt zich af of er *'geen nood is aan een nieuwe invulling van dat 'individu' in private rechtsverhoudingen?*

En of de standaard niet dient te zijn dat een individu altijd aandacht dient te hebben voor de collectieve belangen?

Dit raakt ook aan de rol van de advocaat.

Als mens, jurist en advocaat is het – in het algemeen- inderdaad onze plicht om de maatschappelijke evoluties mee te volgen en mee te denken, innovatief met het recht om te gaan en onze maatschappelijke verantwoordelijkheid op te nemen.

Pas dan zal niet alleen onze maatschappij maar ook ons beroep z'n meerwaarde tonen en op zich een duurzame toekomst tegemoet gaan.

Maar we mogen daarbij wel de essentie van het beroep niet verloochenen.

Onze Codex vermeldt als één van de 'essentiële plichten van de advocaat' de Partijdigheid

Dit is een cruciaal element in het DNA van onze beroepsgroep.

Een cruciaal element dat we niet bereid zijn los te laten.

Als we het algemeen belang als maatstaf nemen op weg naar meer duurzaamheid in het recht, zal dit ongetwijfeld druk zetten op de essentiële plicht van 'partijdigheid' van de advocaat.

Ik maak me bij uw insteek, beste openingsredenaar, dat een individu altijd aandacht zou moeten hebben voor de collectieve belangen, trouwens ook de bedenking of uw vertrouwen in het collectieve of algemeen belang momenteel wel gedeeld wordt door alle geledingen binnen de maatschappij.

Is voor deze stelling in de richting van een prominentere plaats van het collectief of algemeen belang in ons land überhaupt voldoende draagvlak?

De protesten in 2021 in het Ter Kamerenbos en het Warandepark naar aanleiding van de Covid-19 maatregelen geven toch aan dat niet iedereen de kaart van het algemeen belang of collectief belang trekt.

Het algemeen belang van de volksgezondheid werd door de betogers afgezet tegen de individuele vrijheid om te gaan en staan waar men zelf wil.

Collectief en algemeen belang worden snel als een nodeloze begrenzing van het individueel belang beschouwd.

Ik vrees dan ook dat er vandaag onvoldoende draagvlak is in onze samenleving (alle studies ten spijt) om te tornen aan wat door velen als fundamentele vrijheden wordt beschouwd.

Beste toehoorders,

Misschien moet ik naar het einde van mijn repliek toe, toch even teruggaan naar die bijna vergeten Vrederechter uit ons Cassatie-arrest over de overhangende takken.

Was die initiële uitspraak niet de duurzaamste?

Ik zie u denken: die vrederechter heeft de kool en de geit willen sparen.

Maar heeft de Vrederechter hier niet geprobeerd een pragmatische, uitgebalanceerde uitspraak te doen door te stellen dat ‘enkel bepaalde voorzorgsmaatregelen dienden genomen te worden’?

Was dit niet nog het meest in ieders ‘algemeen belang’?

Duurzaamheid is een containerbegrip dat vele ladingen dekt en terecht vaak naar voor geschoven wordt.

Duurzaamheid is een belangrijk fundament van het lange termijn denken in onze maatschappij en dient bijgevolg ook in het recht een plaats te krijgen.

Maatschappelijk verantwoord ageren zou de basisfilosofie van dit langetermijnperspectief moeten zijn.

Dit vergt echter het zoeken naar een evenwicht dat constant zal moeten schipperen tussen people, planet and profit.

De op de slide voorgestelde deelverzameling waar de 3 elementen harmonieus samen komen, is het ideaal, het streefdoel.

Maar bij elke te maken afweging zal het ene of het andere element van het drieluik in mindere of meerdere mate de overhand halen.

We zullen als maatschappij knopen moeten doorhakken en keuzes moeten maken.

Per definitie het werkterrein van politici maar ook dat van de rechter die ons -binnen de grenzen van het materieel recht - met ambitie mee een duurzame toekomst in moet loodsen.

In die zin mag het arrest van Hof van Cassatie inderdaad wel als een gemiste kans beschouwd worden om het duurzaamheidsdebat naar een volgend niveau te brengen.

Beste openingsredenaar, beste Dorothy,

Sta mij toe u te bedanken niet alleen om ons mee te nemen in de boeiende wereld van de duurzaamheid en het recht, maar vooral voor uw onverdroten inzet om dit onderwerp onder de aandacht te brengen, bespreekbaar en debatteerbaar te maken.

U veroorzaakt hiermee misschien op uw beurt 'een Grote Storinghe' waarmee u in de illustere voetsporen van onze stadsgenoot Albrecht Rodenbach treedt.

We hebben juristen zoals u nodig om de richting aan te geven van een duurzamere samenleving met aandacht voor de volgende generaties.

Beste Dorothy, ik zou zeggen 'bluyn goan'

zoals een momenteel vrij succesvol voetbalploegje uit het noorden van de provincie zou scanderen.

Tot slot wil ik de leden van de Conferenties van de Jonge Balies en in het bijzonder het OC COMITE uitdrukkelijk en van harte bedanken. De puike organisatie van deze compleet uitverkochte Openingsconferentie is het resultaat van dagen en ook nachtenlange inzet.

De 4 Conferenties van de Jonge Balies West-Vlaanderen –

Brugge, Ieper, Kortrijk en Veurne- hebben zich als '4 Musketers' samen rond dit jaarlijks initiatief geschaard en ik mag zeggen dat ze het leidmotief van mijn batonnaat 'Eén balie, één team'

Musketersgewijs perfect uitgevoerd hebben:

'Een voor allen, allen voor Een'.

Een dikke dank u wel!

Rest mij u allen te danken voor uw aandacht en u nog een fijne verderzetting van de avond toe te wensen.